

INDICKÁ FILOZOFIA

Indická filozofia je výraznou zložkou indickej kultúry, jedna z najbohatších národných filozofií. Ide prevažne o náboženskú filozofiu, ktorá tvorí charakteristický útvar podobne ako filozofia západná, filozofia čínska, filozofia arabská. Nikdy sa úplne nevydelila z celku náboženských predstáv Indov. Indická filozofia je staršia ako čínska filozofia, ktorú ovplyvňovala prostredníctvom budhizmu. Opačným smerom k pôsobeniu nedochádzalo. V indickej filozofii sa neuskutočnil prechod od mýtu k logu tak, ako tomu bolo v gréckej filozofii. Filozofické úvahy nevedli k vzniku politických a vedeckých učení. Pre Indiu bolo charakteristické, že filozofické smery sa rozvíjali spolu s náboženstvom. Indickú filozofiu môžeme rozdeliť na tri obdobia:

1. Védске obdobie (1500 - 1000 pred Kr..)
2. Neortodoxné systémy (vyvíjali sa súbežne, 800 pred Kr.. - 1000 nl.)
3. Ortodoxné systémy (vyvíjali sa súbežne, 800 pred Kr.. - 1000 nl.)

Védске obdobie

Názov od slova védy (najstaršie zachované písomné správy (1500 - 500 pred Kr.), je to súbor spisov neznámych autorov, ktorý obsahoval náboženské, mýtické, ale aj filozofické otázky, rôzne rituály a obradné predpisy, mali kánonický charakter (kánon = príkaz), niečo čo sa má striktné dodržiavať. Védy boli príručkami indických kňazov, v ktorých boli zahrnuté nespochybniteľné pravdy. Obsahovo boli védy 6x rozsiahlejšie ako Biblia. Védy sa skladajú zo štyroch častí:

1. Mantry
2. Brahmány
3. Aranjáky
4. Upanišády

1. Mantry - sú to hymny a modlitby. Predstavujú najrannejšie obdobie, obdobie osláv bohov.

2. Brahmány - zakladá a obetovania, predstavujú obdobie obetnej mystiky, ktoré spadá do obdobia vzniku kastového systému.

Štyri základné kasty - **varny**

1. Brahmani - najvyššia vrstva - kňazi s privilegovaným postavením v spoločnosti
2. Kšatrijovia - kasta bojovníkov, panovníkov, ktorý mali v rukách svetskú moc
3. Vajšijovia - kasta obchodníkov
4. Šudrovia a pariovia - remeselníci, roľníci, chovatelia dobytky, najnižšia kasta

Brahmani - kňazi dodržiavali náboženské rituály, ich prítomnosť bola nepostrádateľná pri všetkých životných udalostiach. Nikdy sa neusilovali o získanie svetskej vlády, alebo moci a ani sa nikdy nesnažili vytvoriť nejakú cirkevnú organizáciu - hierarchizovanú cirkev - na rozdiel od európskej cirkvi. Ich náboženstvo voláme Brahmánizmus, ktorý hlása tri základné cnosti:

1. Absolútna poslušnosť Brahmovi, stvoriteľovi a vládcovi
2. Dodržiavanie obradov predpísaných danej kaste
3. Dodržiavanie a plnenie si náboženských povinností = dharma

Tieto tri cnosti tvoria karmu, ktorá vedie k lepšiemu prevteleniu a ku splynutiu s najvyššou svetovou dušou, s Brahmanom. Ak človek nedodržiava tieto cnosti, vedie to k prevteleniu v podobe nižších foriem života.

3. Aranjáky - texty pre pustovníkov

4. Upanišády - myšlienky rôznych mužov, ktorí „sedia blízko majstra“, ktoré nie sú všeobecne dostupné. Sú to akési tajné náuky. Sú filozofickým výkladom véd.

1. Život je prinášanie obetí, čiže život je strasť.
2. Učenie o reinkarnácii - život je utrpenie, duša je neustále vystavovaná kolobehu striedania narodenia a smrti (ide o prevetľovanie duše podľa zákona karmy, odplaty). Aby bola duša spasená, aby našla pokoj je potrebné aby sa človek vzdal túžob, vôle životu, aby nastúpil cestu askézy = odriekania. Askéza je cestou k vyslobodeniu sa z reinkarnácie.
3. Učenie o Brahmane a Átmane. Brahma predstavuje svetovú dušu a Átman individuálnu dušu. Brahma bola spočiatku považovaná za modlitbu, svetovú dušu, univerzálny princíp, ktorý tvorí základ všetkého. Átman pôvodne predstavoval dych. Predstavuje ľudské ja, individuálnu dušu. Átman je Brahma v nás. Ak chceme poznať svet, musíme najprv poznať samých seba. Poznanie sveta je obsiahnuté hlboko v nás.

Neortodoxné systémy

Sú to filozofické smery, ktoré odmietajú tradíciu véd a hlavne odmietajú kastovné delenie spoločnosti.

1. Škola čárváka (Lókájata)
2. Džinizmus
3. Budhizmus

Škola čárváka

Vznikla v období, keď v Indii rodový systém vystriedal štát, keď sa popri kaste brahmánov a kšatrijov vytvára aj kasta vajšijov. Táto škola uznávala iba hmotu, ktorá sa skladá zo štyroch elementov (oheň, voda, zem, vzduch). Vedomie považoval za protiklad hmoty, je to vlastnosť materiálneho tela. Hovoril že átman (duša), boh a posmrtný život je len klam. Na tomto svete sme len raz, pobývame tu len chvíľku a preto si život treba užívať. Utrpenie a bolesť nemožno odstrániť, no možno ich obmedziť na minimum a rozkoš a slasť možno maximalizovať. Nemala dlhé trvanie, ani výrazne neovplyvnila indické myslenie. Jej význam spočíva v tom, že podnietila vznik ďalších smerov - džinizmu a budhizmu.

Džinizmus

Zakladateľom je Mahávíra (Džina = vykupiteľ) v 6. st. pred Kr. Džinizmus tvrdí, že existuje duša a hmota a že človek je spojením tela a duše. Telo a karma sú materiálne, duše sú nehmotné. Čiastočky hmoty sa neustále zmiešavajú s dušou. V džinizme sa preto duša potrebuje oslobodiť od „materiálnych nánosov“, ktoré sú tvorené dôsledkami ľudských činov a negatívnych emócií a ktoré vedú k znovuzrodeniu. Cestu k vyslobodeniu z kolobehu znovuzrodenia (spáse) vidí v askéze. Askézu dosiahne duša vtedy, keď sa bude správať podľa prísnych etických príkazov, napr. nezabýjať nič živé, nebrať čo nie je dávané, neklamať, zriecť sa svetských radostí a rozkoší. Dnes vyznáva džinizmus asi 6 miliónov ľudí.

Budhizmus

Náboženstvo založil princ Siddhárta Gautama, Budha = prebudený, osvietený, čiže ten, kto ukazoval ľudom cestu k spaseniu. Odmietá náuky upanišád a učenie o Brahmane a átmane, pretože je to abstraktné a tým pádom aj zbytočné pre ľudí. Svoje učenie sa snaží sprístupniť širším vrstvám. Budhizmus zavrhuje kastový systém, zakazuje obetovanie bohom, učí trpezlivosti a že zlu sa nemáme brániť násilím. Podstatou je učenie o štyroch vznešených pravdách:

1. Život je plný utrpenia
2. Existuje príčina vzniku utrpenia
3. Existuje zánik utrpenia

4. Existuje možnosť odstrániť utrpenie

Podľa budhizmu možno odstrániť strasť a utrpenie nie v posmrtnom živote, ale v pozemskom a to prostredníctvom nirvány = stavu úplného klúdu, oslobodenia sa od všetkého čo prináša bolesť a utrpenie. Je to mravný zákon sveta. Budhizmus je ateistické náboženstvo spásy a pokory, vyzdvihuje vieru v mravný zákon sveta - karmanový princíp. Budha sformuloval aj príkazy praktickej etiky:

1. Nekonaj zlo
2. Vyhýbaj sa klamstvu
3. Vyhýbaj sa krádeži
4. Vyhýbaj sa zmyslovým pôžitkom
5. Vyhýbaj sa alkoholu

Po smrti Budhu sa jeho nasledovníci sformovali do dvoch prúdov, skupín:

- mahájána - začali uctievať Budhu ako boha, začali vytvárať štruktúru cirkvi, sú v kláštoroch a chrámoch.
- hínajána - Budhu naďalej považujú za človeka a nie za boha.

V súčasnosti je budhizmus rozšírený a populárny aj v Európe a Amerike, nie v klasickej podobe, ale v podobe zenového budhizmu (meditačný budhizmus). Rozšírenie: juhovýchodná Ázia, Čína, Japonsko, Tibet.

Ortodoxné systémy

Uznávali autoritu véd a svoju filozofiu budovali na princípe brahmánizmu. Sú to pravoverné systémy a majú hlbšiu náboženskú orientáciu/tendenciu. Uznávali kastovný systém. Patrí sem: Védanta, Mímánsa, Njája, Vaišéšika, Sánkhja, Jóga.

Jóga

Predstavuje cestu k oslobodeniu, k spaseniu od utrpenia. Je to cesta sebaovládania, disciplíny a sústredenia. Jóga pozná svojho osobného boha a viera v tohto osobného boha je podmienkou k úspešnej praktickej činnosti, meditácie, koncentrácie smerujúcej k spaseniu, k oslobodeniu sa od utrpenia.

Njája

V učení Njája hrala veľkú úlohu logika a gnozeológia. Njája sútry boli zapísané v 2.stor. Podľa učenia Njája jestvuje hmotný vesmír, ktorý sa skladá z atómov, tvoriacich svojimi kombináciami všetky predmety. Okrem toho vo vesmíre jestvuje nespočetné množstvo duší, ktoré jestvujú buď samy osebe, alebo sú spojené s hmotnými atómami. Najvyššia duša, boh Íšvara, vytvára kombinácie atómov a vyvoláva spojenie duší s atómami, alebo oslobodenie duší od atómov.

Budhizmus

Budhizmus (etymologicky správnejšie, ale pravopisne nesprávne *buddhizmus*) je nábožensko-filozofický systém, ktorého základ vytvoril Buddha Šakjámuni. Ide o jedno z najrozšírenejších svetových náboženstiev, vyznáva ho 300–500 miliónov ľudí, hlavne v Číne, Bhutáne, Japonsku, Kambodži, Laose, Mongolsku, Mjanmarsku, na Srí Lanke, v Južnej Kórei, Thajsku, Tibete a Vietname.

Budha sa narodil v kráľovskej rodine, približne v roku 560 pred n. l.. Od detstva ho obklopovalo bohatstvo, krása a dostalo sa mu to najlepšie vzdelanie. Texty ho popisujú ako vysokého, silného a modrookého muža. Keď vo veku 29 rokov po prvý krát opustil palác, stretol starca, chorého a mŕtveho človeka, skúsenosti, ktoré dovtedy nepoznal. Uvedomil si vtedy, že nič nie je trvalé a opustil palác, aby meditoval v horách a lesoch Severnej Indie. Po dlhom hľadaní trvalých hodnôt rozpoznal v hlbokej meditácii prirodzenosť mysle a dosiahol osvietenie.

Budhizmus preberá z tradície vieru v odplatu dobrých a zlých činov (karma) a učenie o kolobehu životov. Učenie budhizmu je založené na odmietaní strastiplného bytia a na hľadaní cesty, ktorá vedie k oslobodeniu z kolobehu života, ktorého podstatu tvorí utrpenie. Budhistické učenie alebo inak dharmu ukazuje cestu k osvieteniu a ukončeniu utrpenia, ktoré predstavuje opätovný cyklus reinkarnácií. Je to stredná cesta, ktorá je kompromisom medzi materiálnymi pôžitkami a asketizmom. Budha kázal, že všetky veci v materiálnom svete sú len ilúziou vrátane ega a že svetské pôžitky sú nestále a v konečnom dôsledku predstavujú sklamanie. V budhizme nie je ego trvalou entitou ako hinduistický átman, ale niečo, čo je podrobené zmene kvôli lipnutiu na predmetoch, ktoré sú vo svojej podstate netrvalé a iluzórne. Utrpenie v živote je spôsobované túžbou po predmetoch dostupných ľudským zmyslom. Preto treba odstrániť tento smäď poznaním, že to všetko nie je pravé Ja a že sa ma to v skutočnosti vôbec netýka. Tento najvyšší cieľ sa nazýva nirvána (doslova: vyvanutie, vyhasnutie plameňa). Svojím dôrazom na premáhanie utrpenia, na sebvýchovu osobnosti zapôsobil na ďalší vývoj východných filozofií skôr v moralistickom než v náboženskom zmysle. Z pohľadu budhistov, budhizmus nie je náboženstvom. Budhizmus je Cesta (recept) k dosiahnutiu uvedomenia si reality a pravdy o živote. Budhizmus sa predstavuje ako 'cesta mravnosti'. Hľadá skôr 'osvietenie' ako Boha, o ktorom sa vôbec nevyjadruje. Sám Budha nie je boh, ale osvietený človek. Budhistické náboženstvo sa nedefinuje ako vzťah medzi človekom a Bohom, ale skôr ako sebarealizácia človeka, ktorý sa riadi známou základnou Budhovou smernicou: *vyhýbaj sa zlu, rob dobre, očisti si srdce*. Dobré a zlé skutky prinášajú svoje ovocie v budúcom živote človeka. Očisťovanie a osvietenie sa dosahuje reinkarnáciou. Samotná ľútosť nad spáchaným zlom nezabezpečuje odpustenie, avšak sa považuje za vhodný prostriedok ako upustiť od zla, očistiť si srdce a oživiť dobro. Keďže sa nekladie otázka o Bohu, chýba pojem mravného zla ako previnenia sa voči Bohu, a tým aj pojem ľútosti a zmierenia sa s Bohom. Len v niektorých formách budhizmu (napr. Mahajana) jestvuje istý druh vyznania hriechov pred Bohom na dosiahnutie vnútorného pokoja. Mnísi - prívrženci tejto cesty - sa podrobujú verejnému vyznaniu priestupkov počas zhromaždení, ktoré sa konajú dvakrát v mesiaci. Na dosiahnutie väčšej sebakontroly sú zamerané obrady očisťovania, obety, sebatrestanie a dávanie almužny.

Budhovo učenie

Budhovo učenie v jadre tvoria štyri vznešené pravdy:

1. celý život je utrpenie.

2. utrpenie vyrastá z túžby po živote.

3. utrpenie možno odstrániť odstránením túžby po živote.

4. túžbu po živote možno odstrániť na osemdielnej ceste.

1. Celý život je utrpenie

Utrpením je narodenie i staroba, choroba i smrť, spojenie s nemilými i odlúčenie od milého, nesplnené prania. Utrpenie je aj akákoľvek zmena a človek je súhrn prebiehajúcich pochodov - dharmov (v sanskrite: dharma). Podstatu jedinca tvorí päť khand: telesnosť, cítenie, vnímanie, tvorivé sily a vedomie. Tie sa smrťou uvoľňujú a novým narodením znovu nanovo zoskupujú, a tak utrpenie pokračuje.

2. Utrpenie vyrastá z túžby po živote

Konkrétne: z nevedomosti, zložiek karmických síl, uvedomovania, mena a tvaru, šestora zmyslových oblastí, dotyku, pociťovania, smädu (po živote), ulpievania zvykom, vznikania, zrodenia, starnutia a umierania.

3. Utrpenie možno odstrániť odstránením túžby po živote

Čiže odstránením nevedomosti, zložiek karmických síl, atď.

4. Túžbu po živote možno odstrániť na osemdielnej ceste

Osemdielnou cestou je: I. pravý názor; II. pravé rozhodnutie; III. pravá reč; IV. pravé konanie; V. pravé žitie; VI. pravé snaženie; VII. pravé uvažovanie; VIII. pravé sústredenie

Podstatou Budhovho učenie je teda odpútanie sa od vonkajšieho života cestou vonkajšej a vnútornej disciplíny až po sebazrieknutie sa. Na teoretické otázky, ktoré nesúvisia s cestou za oslobodením (napr. či je svet večný alebo nie) Budha odmieta odpovedať. Odmietanie mytológie a redukcia metafyzických špekulácií spôsobilo, že Budhovo učenie takmer nezastaralo .

Základné smery budhizmu

1. hínajána; 2.mahájána ; 3.vadžrajána ; 4.tibetský budhizmus